

doprovodu. To dokládá na příkladu utrakvistické „hymny“ Věrní křesťané Milada Homolková. Změněná gramatická varianta u sloves z třetí na první osobu naznačuje, že zatímco v původní fázi měla píseň funkci přesvědčovací, v následném vývoji se stala výrazem kolektivního sebevědomí, pevného věroučného postoje, který má píseň utvrzovat a posilovat.

Konfesionalita díla pochopitelně úzce souvisela s postavou objednavatele. Jitka Vlčková se pokusila analýzou výzdoby tzv. Smíškovské kaple v kutnohorském chrámu sv. Barbory vyřešit otázku, k jaké konfesi se hlásil její donátor Michal z Vrchovišť. Ikonografie ale ve skutečnosti příliš vodítek neposkytuje, takže autorčině afilaci Michala do tábora utrakvistů lze přitakat spíše proto, že donátor jako hofmistr a kutnohorský primátor jinam patřit nemohl. Konfesně indiferentní je pak patrně portrét Jiřího Zikmunda Prácheňského ze Zástřízl, byť obsahuje oslavou báseň Kalvínova následovníka Theodora de Bězy. Z rozboru Blanky Kubíkové vyplývá, že se v tomto případě jednalo především o přihlášení se k významnému učeneckému kruhu.

Jediný příspěvek se ve sborníku dotýká předhusitské látky. Jan Hrdina ze svého pečlivě shromážděného katalogu cca 400 odpustků vybral ty, které se vztahovaly *ad imaginem*, tedy k náboženské soše či obrazu (celkem 25). K jejich rozšíření došlo zejména na Jana z Jenštejna, který jich vydal deset. Všechny ale jen do roku 1389, kdy se na synodě rozvinula diskuse o funkci obrazů a arcibiskup uznal nebezpečí modlářství od této praktiky ustoupil. Hrdina dochází i k hlubším závěrům o vztahu odpustků a obrazů s ohledem na další komponentu, relikvii; v druhé polovině 14. století mělo dojít k posunu ve prospěch autonomního náboženského díla nezávislého na nosiči posvátné moci.

Být publikace pojednává především o věcech vážných, nechybí ani odlehčení – studie Petra Hlaváčka o absenci ikonoklasmu v Jáchymově. Po důkladném a navýsost fundovaném rozboru, který ukazuje všechny ideové a sociální předpoklady, proč se Jáchymov měl stát ohniskem obrazoborectví, dochází autor k poněkud cimrmanovskému závěru, proč se jím nakonec nestal: v této gründerické osadě jednoduše nebylo co zničit.

Ačkoli se sborník vyznačuje nejrůznějšími metodologickými přístupy, působí velmi sevrěně. Různými cestami se autoři vrací k několika centrálním otázkám: jak dekódovat konfesionalní komponenty díla, jaké jsou naše epistemologické možnosti v této oblasti, jak se konfesní reference proměňovala v čase i prostoru, jakou roli sehrával kontext díla či jaký díl památek se nám vlastně

dochoval. Odpovědi jsou mnohdy více hledáním než nalézáním, což ale u tak komplexní a dosud málo probádané problematiky není překvapením.

ROBERT NOVOTNÝ

ARCHEOLOGIE

Archeologický výzkum krajiny a aplikace ICT, edd. Andrea HOŘÍNKOVÁ – Peter KOVÁČIK – Stanislav STUHLÍK, Slezská univerzita v Opavě, Opava 2014

277 s., ISBN 978-80-7510-118-1

Pro neznalého poněkud záhadná zkratka ICT znamená Information and Communication Technologies (informační a komunikační technologie), pod nimiž se v tomto případě skrývá široká paleta nedestruktivních metod interdisciplinární prospekce krajiny (geomorfologický, geologický, geofyzikální, archeobotanický, geodeticko-topografický a archeologický průzkum) s navazujícím zpracováním a vyhodnocením v terénu získaných dat v prostředí variabilních mapových aplikací, databází či 3D modelů. Ve sborníku obsažené příspěvky jsou výstupem z aplikace výše uvedených metod výzkumu na vybraných lokalitách, případně na menších sídelních regionech v Čechách, na Moravě, ve Slezsku, v Polsku a na Slovensku.

Sborník tvoří celkem jedenáct příspěvků od pěti domácích a šesti zahraničních autorů či autorských kolektivů, které byly ponechány v mateřských jazycích jednotlivých referujících a doplněny krátkým anglickým abstraktem a souhrnem, což poněkud redukuje okruh možných čtenářů publikace. Formální úprava jednotlivých příspěvků i celého sborníku je standardní, obrazové přílohy jsou poměrně hojné, graficky kvalitní a dostatečně ilustrují prezentovaná témata.

První studie Zuzany Borzové, Martina Borzy a Petera Bistáka (interdisciplinární výzkum Kostolianskej kotliny – stav a perspektivy) podává v úvodu přehled dosavadního archeologického výzkumu regionu a popis použité metodiky identifikace a evidence archeologických situací; poté přináší tři podrobněji zpracované příkladové studie, které se váží k lužickému hradišti Velký Lysec (tvorba nového geodeticko-topografického plánu lokality, spojená s tvorbou jeho 3D modelu, geofyzikální a následný ověřovací archeologický průzkum části fortifikace a osídlení akropole),

germánskému sídlišti u obce Ladice (vyhodnocení leteckých snímků, ověřené geofyzikálním průzkumem a povrchovými sběry) a stopám po převážně raně novověké těžbě a zpracování nerudných surovin (cílená prospekce na výskyt archeologických situací u známých geologických lokalit).

Lukáš Holata a Radek Světlík koncipovali svůj příspěvek odlišně. Zaniklé vrcholně středověké vesnice Sloupek a Bukov na Rokycansku, zkoumané Katedrou archeologie FF ZČU v Plzni, slouží oběma autorům pouze jako „testovací polygony“ pro srovnání rekonstrukčního potenciálu dvou různých lidarových měření (DMR 5G a Geodis) a z nich odvozených výškopisných 3D modelů terénu. Autoři na řadě ukázek nejprve dokládají výrazně odlišné a kvalitativně nesouměrné zachycení identických terénních situací v průběhu obou měření, následně se pokouší osvětlit příčiny těchto rozporů. Z textu jasně vyplývá, jak důležitou roli hraje v této fázi výzkumu postprocesing získaných lidarových dat, zejména volba vhodného softwaru s individuální možností nastavení klíčových parametrů (především nasvícení a vizualizace svažitosti) při tvorbě finálních stínových modelů.

O zasazení výsledků leteckého skenování do rámce dosavadního výzkumu krajiny se snaží také polský badatel Mikolaj Kostyrko. Svůj příspěvek zahajuje obecnějším popisem jednotlivých přístupů a zdrojů používaných v minulosti v Polsku při tvorbě obrazu historické krajiny a při specifikaci podílu člověka na jejím formování. Zjištění o podobě tohoto procesu se pak pokouší přiblížit na příkladu geneze výzkumu a vnímání raně středověkého hradiště na hoře Chelmono.

Příspěvek dalšího z polských účastníků konference, Tomasz Michalika, se od všech ostatních výrazně liší. Nevěnuje se totiž žádné konkrétní lokalitě, technologii či prospekční metodě, ale zabývá se samotným procesem vědeckého poznávání, vzájemné komunikace a zpracování nových typů dat v rámci oboru archeologie, zejména pak tvorbou tzv. pojmových, kognitivních metafor (dle teorie George Lakoffa a Marka Johnsona).

Text Pavly Popelářové o dokumentaci hradiště Škrábek u Chotče je naopak návratem k nedestruktivním metodám archeologické prospekce. Autorka zkombinovala archivní rešerši písemných a kartografických zdrojů s terénním průzkumem dochovaných reliktiů této zatím nedatované fortifikace a s daty lidarovými. Výsledkem je digitální model reliéfu lokality, jenž umožňuje úpravu rozsahu její památkové ochrany a současně může posloužit jako východisko pro případný další terénní výzkum.

Autorská dvojice Miroslaw Furmanek a Artur Rapiński analyticky vyhodnocují dosavadní údaje

o mezolitickém a neolitickém osídlení v údolí řeky Odry v okolí vsi Dzielnice v Opolském vojvodství v prostředí geografických informačních systémů a odvozených mapových aplikací. Autoři provedli revizi všech starších nálezů v oblasti, stejně jako základní zhodnocení zdejších přírodních podmínek, konkretizovali, případně i nově identifikovali pozici a rámcovou rozlohu klíčových sídlištních poloh, rozsah navazujícího hospodářského zázemí a trasy hlavních komunikačních spojnic. Ve vztahu k vývoji osídlení regionu pak přišli s novým závěrem o delším dožívání mezolitických společenství na pravém břehu řeky Odry v důsledku zdejších horších přírodních podmínek.

Podobný přístup k problematice rekonstrukce prehistorického osídlení, tzn. za pomoci GIS analýz, si zvolili také Andrea Hořínková a Tomáš Zeman, s tím rozdílem, že klíčovou komponentu jejich zájmu představuje osídlení kultury lužických popelnicových polí z mladší až pozdní doby bronzové na Šumpersku. Oproti polským kolegům svůj text zaměřili více na materiálovou složku a na rozbor již archeologicky zachycené a zdokumentované vnitřní struktury konkrétních sídlišť. Formou malých medailonů jsou prezentovány dvě stěžejní lokality lužického osídlení oblasti, konkrétně sídliště Zvole a Hrabová, u kterého bylo zároveň prozkoumáno menší žárové pohřebiště.

Maksym Mackiewicz a Bartosz Myslecki prezentují závěry svého výzkumu raně středověkého hradiště v Chrzelicích. Využívají opět nedestruktivní metody vzájemně kombinující analýzu starších písemných a kartografických pramenů, leteckých ortofotografických snímků a nového leteckého laserového skenování s výsledky hydrologické, geologické a geofyzikální prospekce. Hlavním výsledkem je detailní model terénního reliéfu hradiště a jeho nejbližšího zázemí s poměrně podrobným popisem identifikovaných struktur jeho vnější fortifikace a osídlení vnitřní plochy jeho akropole.

Jan Martínek se nejprve věnuje obecné problematice vývoje historických komunikačních sítí v krajině (příčiny jejich vzniku, intenzita, forma atd.). Svoje úvahy následně doplňuje o přehled všech hlavních realizovaných projektů a výzkumů, při kterých se v minulosti na našem území rozsáhlejší evidence historických komunikací prováděla. V další části textu pak na příkladu dvou vybraných oblastí (prostor západně od Náměště na Hané a koridor mezi Moravskou Třebovou a Mohelnicí) ukazuje výrazně vyšší potenciál, jaký mají pro tuto oblast výzkumu sloučené výsledky leteckého laserového skenování a leteckého snímování, následně ověřené pozemní prospekci.

Nejobsáhlejší text zborníku má výrazné teoretické zamereňenie. Milosz Piglas, Włodzimierz Raczkowsky a Lidia Żuk hľadajú cesty k adekvátnemu nakladaniu s nově získávanými soubory archeologických dat v prostredí polské archeologie a památkové ochrany. Ukazujú, jak aplikace nových prospekčních metod v posledním desetiletí radikálně zvýšila počet evidovaných archeologických lokalit a archeologických nálezů, současně ale poukazují na častou nevyváženost jednotlivých zjištění a s tím související problémy při následných pokusech o komplexnější zhodnocení dat. Řešením je dle názoru autorů zavedení propracovanějších systémů – nástrojů primární evidence nových lokalit a nálezů, které by do budoucna umožnily snazší a efektivnější provádění analýz takto velkých souborů dat. Studii zakončuje návrh možné podoby struktury takto koncipované databáze včetně formátu hesel.

V závěrečném příspěvku se Vratislav Janák, Kateřina Papáková, Peter Kováčik, Andrea Hořínková a Petr Rataj zabývají mapovou predikcí neolitického osídlení v Oderské bráně na základě analýz provedených v prostředí aplikací GIS. Zkoumaný region byl v rámci neolitického osídlení klasifikován dosud jako oblast periferní, průchozí s minimem evidovaných sídlištních lokalit. Cílem autorů bylo pokusit se prověřit starší závěry v kontextu nově provedených výzkumů a zároveň zjistit, jaký modus jednotlivé lokality spojuje a zda mu případně neodpovídají některé další oblasti sledovaného regionu. Výsledkem je skutečně nová, přepracovaná sídelní mapa regionu v období mladší doby kamenné.

Sborník působí jako celek vyváženým dojmem. Kvalita a výpovědní hodnota jednotlivých příspěvků je srovnatelná a zvolené konferenční téma pokrývá nejen ve velkém tematickém rozpětí, ale často i poměrně detailně.

FILIP VELÍMSKÝ

Marian MAZUCH, *Velkomoravské keramické okruhy a tzv. mladší velkomoravský horizont v Mikulčicích*, Archeologický ústav AV ČR, Brno 2013 (= Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 45)

180 s., ISBN 978-80-86023-39-7

Marian Mazuch sa v monografii podrobne venuje dvom „typom“ keramických nádob, pre ktoré uprednostňuje termín *blučinský* a *mikulčický*

keramický okruh. Súčasťou jeho práce je aj pokus o odlišenie a predstavenie archeologického horizontu vrcholnej fázy veľkomoravského obdobia na mikulčickom hradisku. Práca predstavuje dva navzájom úzko previazané problémy, čo sa odráža i na štruktúre práce. Čitateľa sa po úvodných kapitolách (*Předmluva a Záměr práce*) oboznámi s nálezovou situáciou severného podhradia mikulčického hradiska (*III. Areál severního podhradí mikulčického hradíště*). Podľa M. Mazucha je nálezová situácia uvedeného areálu kľúčová pre relatívnochronologické vymedzenie oboch horizontov. Autor v jednotlivých podkapitolách podrobne informuje najskôr o metódach a postupe terénneho výskumu, nálezových situáciách a najmä vertikálnych stratigrafiách. V závere tretej podkapitoly sa venuje nájdeným artefaktom, možnostiam interpretácie areálu a zhodnocuje jeho celkový sídelný vývoj.

Ďalšiu kapitolu *Velkomoravské keramické okruhy – blučinský a mikulčický keramický okruh* autor zasvätil obojmu keramickému okruhu (ďalej BO a MO). Najskôr sa venoval teoretickým i praktickým otázkam pri štúdiu keramiky, podrobne rozobral aj dejiny bádaní oboch okruhov. Najmä pri MO umožňuje poznanie predchádzajúceho vývoja názorov porozumieť komplexnejšie jeho problematike. Termín MO bol navrhnutý v roku 2001, ale jednoznačné vymedzenie sformuloval Mazuch až v predstavenej publikácii. MO bol vyčleňovaný pod rôznymi názvami už od konca päťdesiatych rokov minulého storočia. Značnými zmenami prechádzalo i jeho datovanie, od konca 10. až 12. storočia k 9. storočiu. Hlavná časť kapitoly je venovaná charakteristike nádob BO i MO a ich jednotlivým znakom. V ďalších kapitolách sa autor zaoberá relatívnochronologickým vzťahom oboch okruhov na základe nálezových situácií zo severného podhradia a porovnáva zistenia so získanými poznatkami z východného podhradia (*Keramický horizont severního a východního podhradí – keramika mladší velkomoravské fáze*). Získané poznatky sumarizuje a predstavuje náplň keramického materiálu mladšej veľkomoravskej fázy na mikulčickom hradisku (*Možnosti poznání keramiky mladšího velkomoravského horizontu*).

V záverečných kapitolách sa autor znova vracia k BO a MO. Porovnáva ich zastúpenie z areálov mikulčického hradiska a tiež ich geografické rozšírenie (*Srovnání mikulčického a blučinského keramického okruhu*). Záverečnú kapitolu autor venoval absolútnemu datovaniu BO a MO a ich významu a možnosti využitia keramiky ako chronologickej pomôcky (*Otázka významu a datace velkomoravských keramických okruhů. Keramika*